

Bölüm 4

Başlık Nasıl Hazırlanır?

İlk izlenimler güçlü izlenimlerdir; bu nedenle, bir başlığın iyi tasarlanması ve sınırlar izin verdiği ölçüde, ne gelmekte olduğunun tam ve kesin göstergesi olması gerekir.

T. Clifford Allbutt

BAŞLIĞIN ÖNEMİ

Bir makale için başlık hazırlarken, yazar çok basit bir gerçeği hatırlarsa iyi eder: Bu başlık binlerce kişi tarafından okunacaktır. Eğer olursa, belki çok az kişi makalenin tümünü okuyacak, fakat pek çoğu ya özgün dergide veya ikincil servislerden (özetlemeler veya dizinler) başlığı okuyacaklardır. Bu nedenle, başlıktaki bütün kelimeler çok dikkatli seçilmeli ve birbiri ile ilişkileri dikkatli kurulmalıdır. Yanlış başlıklardaki belki de en yaygın hata ve anlam bakımından kesinlikle en zarar verici olanı, kelimelerin hatalı sıralanmasıdır.

İyi bir başlık nasıl olur? Ben bunu, makalenin içeriğini yeterli ölçüde en az sayıda kelimeler dizisi olarak tanımlıyorum.

Hatırlayınız ki, özetleme ve dizin servisleri önemli ölçüde başlığın tam oluşuna dayanırlar. Uygun olmayan şekilde başlık verilmiş bir makale, amaçladığı okuyucu kitlesine asla ulaşamaz ve tamamen kaybolabilir.

BAŞLIK UZUNLUĞU

Bazen başlıklar çok kısadır. Bir makale, *Journal of Bacteriology*'ye “Brucella Üzerine Çalışmalar” başlığı ile gönderilmişti. Açıktır ki, böyle bir başlık okuyucuya pek yardımcı olamazdı. Çalışma “taxonomic” mi “genetic” mi, “biochemical” mı veya “medical” mıdır? Hiç olmazsa bu kadarını bilmek isterdik.

Daha da sık karşılaşılan durumlarda, başlıklar çok uzundur. Tuhaftır ki uzun başlıklar kısalarından daha az anlamlıdır. Bir kuşak öncesinde, bilimde daha az uzmanlaşma olduğu zamanlarda, başlıklar uzun ve özellik belirtmeyen türde olma eğilimindeydi. Örneğin, “Bir Obje ile Ortamı veya Objenin Belli Parçaları Arasında Renk-Zıtlığı Üreten Yeni Bir Yolla Mikroskopik Araştırmaya İlâveler Üzerine” (J.Rheinberg, J.R. *Microsc. Soc.* 1896: 373). Bu kesinlikle kötü bir başlık izlenimi veriyor. Belki, iyi bir özet olabilir.

Kuşkusuz çok uzun başlıkların çoğu, “israf edilmiş” kelimeler içerir. Genellikle, “üzerine çalışmalar”, “üzerine araştırma” ve “üzerine gözlemler” gibi israf edilmiş kelimeler başlığın hemen başlangıcından gözüktür.

BELİRTİCİ BAŞLIKLARA GEREKSİNİM

Örnek bir başlığı inceleyelim: “Antibiyotiklerin Bakteriler Üzerine Etkileri”. *Formdadır*, kısadır ve israf edilmiş kelimeler veya fazla yük taşımamaktadır. Kesinlikle de bu başlık, “Bakterinin Çeşitli Türleri Üzerinde Belli Antibiyotiklerin Etkileri Konusunda Ön Gözlemler”e değiştirilerek geliştirilemezdi. Fakat (bu beni bir sonraki noktaya getiriyor), çok kısa olan başlıkların çoğu, özelden ziyade genel terimler içerdikleri için çok kısadırlar.

Güvenle varsayabiliriz ki, yukarıdaki başlıkla verilen çalışma, *tüm* antibiyotiklerin *tüm* bakteriler üzerindeki etkilerini *denememiştir*. Bu nedenle, başlık esas olarak anlamsızdır. Sadece bir veya birkaç antibiyotik üzerinde çalışıldıysa, başlıkta tek tek sıralanması gerekirdi. Bir veya birkaç organizma denendiyse, başlıkta yine tek tek sıralanması gerekirdi. Eğer antibiyotik ve organizmaların sayısı, başlıkta sıralanamayacak kadar çok ise, belki yerine grup adı konabilirdi. Daha kabul edilebilir başlık örnekleri:

“Streptomycin’in *Mycobacterium Tuberculosis* Üzerine Etkisi”

“Streptomycin, Neomycin ve Tetracycline’in Gram-Positive Bacteria Üzerine Etkisi”

“Polyene Antibiotics’in Plant-Pathogenic Bacteria Üzerine Etkisi”

“Mantara Karşı Kullanılan Çeşitli Antibiyotiklerin *Candida albicans* ve *Aspergillus Fumigatus* Üzerine Etkisi”

Bu başlıklar, ilk örnekten daha kabul edilebilir olmalarına karşın, yine de çok genel oldukları için özellikle iyi örnekler değildirler. Eğer “Etkisi” kolaylıkla tanımlanabilirse, anlam daha açık olabilir. Örneğin, yukarıdaki ilk başlık “Streptomycin Kullanarak *Microbacterium tuberculosis*’in Büyümesinin Engellenmesi” şeklinde düzenlenebilirdi.

Çok önceleri, Leeuwenhoek tanımlayıcı fakat çok özel olmayan “animalcules” kelimesini kullandı. 1930’larda, Howard Raistrick “Bakteriler Üzerine Çalışmalar” başlığı altında, önemli bir makale serisi yayınladı. Benzer bir makale bugün, çok daha özel bir başlık taşır. Eğer çalışma bir organizmayı konu alıyorsa başlık; “genus”, “species” ve muhtemelen “strain” sayısını bile verir. Eğer çalışma bir organizmanın enzimini konu alıyorsa, başlık “Bakterilerde Enzimler” gibi birşey olmaz, “Dihydrofolate Reductase in *Bacillus subtilis*” olur.

KELİME SIRASININ ÖNEMİ

Başlıklarda, özellikle kelime sırasına dikkat edin. Başlıklardaki dilbilgisi hatalarının çoğu hatalı kelime sıralamasındandır.

Journal of Bacteriology’ye “Mechanism of Suppression of Nontransmissible Pneumonia in Mice Induced by Newcastle Disease Virus” başlıklı bir makale gönderilmişti. Bu yazar herhangi bir şekilde birdenbire üretme becerisi göstermedikçe, oluşturulanın fare değil, zatürree olmuş olması gerekir. (Başlığın şöyle olması gerekirdi: “Mechanism of Suppression of Nontransmissible Pneumonia Induced in Mice by Newcastle Disease Virus”).

Artık, bebekleri leyleklerin getirmedigine inaniyorsanız, şu başlığı öneririm: (*Bacteriol. Proc.*, p. 102, 1986): “Multiple Infections Among Newborns Resulting from Implantation with *Staphylococcus aureus* 502A.” (Bu “hayat bakterisi” midir?)

Bir gün karşılaştığım diğer bir örnek (*Clin. Res.* 8: 134, 1960): , “Preliminary Canine and Clinical Evaluation of a New Antitumor Agent Streptovitacin”. Bu köpek, *streptovitacin*'i değerlendirmeyi bitirdiğinde benim de bakmasını istediğim bazı çalışmalarım var!

Dilbilgisi bir tarafa, “using (kullanarak)” kelimesini kullandığınızda sizi dikkatli olmaya davet ederim. İnanıyorum ki, “using” kelimesi bilimsel yazımda en çok bilinen, askıda kalmış şimdiki zaman fiilidir. Ya akıllı bazı köpekler daha var, ya da “using” şu cümlede yanlış kullanıyor: “Using a fiberoptic bronchoscope, dogs were immunized with sheep red blood cells”.

Akıllı hayvanlar sadece köpekler değil. Bir metin, *Journal of Bacteriology*'ye “Isolation of Antigens from Monkeys Using Complement-Fixation Techniques” adı altında gönderilmişti.

Bakteriler bile akıllı. Diğer bir metin, *Journal of Clinical Microbiology*'ye “Characterization of Bacteria Causing Mastitis by Gas-Liquid Chromatography” adıyla gönderilmişti. Bakterinin GLC kullanabilmesi harika birşey değil mi?

ETİKET OLARAK BAŞLIK

Makalenin başlığı bir etikettir. Bir cümle değildir. Her zamanki özne, nesne, fiil, düzenlemesiyle oluşan bir cümle olmadığından cümleden daha basittir (veya hiç değilse genellikle daha kısadır), fakat kelimelerin sırası daha da önemli hâle gelir.

Aslında çok az sayıda dergi, başlığın cümle olmasına izin verir. İşte bir örnek: “B-Endorfin is Associated with Overeating in Genetically Obese Mice (*ob/ob*) and Rats (*fa/fa*)” (*Science* 202:988, 1978). Zannederim bu sadece bir görüş meselesidir. Ben böyle bir başlığa iki yönden karşı çıkardım. İlk olarak “is” fiili israf kelimesidir ve anlayışı etkilemeden hemen çıkarılabilir. İkincisi, “is” in ilavesi, şimdi başlığın yüksek sesle konuyu kabul ettirmesidir. Bölüm 27’de geliştirilen nedenlerle, yazarların sonuçlarını şimdiki zamanda sunmalarını görmeye alışık olmadığımızdan dogmatik bir hava taşımaktadır.

Derginin “içindekiler” kısmında başlığı gören muhtemel okuyucuya, başlıktaki kelimelerin sırası ve anlamı önem taşır. Fakat bu düşünceler, ikincil kaynaklardan makaleyi duyanlar da dahil olmak üzere (belki de çoğu böyle), literatürün *bütün* muhtemel kullanıcıları için eşit ölçüde önemlidir. Bu yüzden başlık, makalenin kendisine eşlik eden etiket olarak işe yaramalı ve *Chemical Abstracts*, *Index Medicus* ve diğerleri tarafından kullanılan makina dizinine uygun formda olmalıdır. Dizinleme ve özetleme servislerinin çoğu ya KWIC (metin içi anahtar kelimeler) türetmeye veya KWOC (metin dışı anahtar kelimeler) türetmeye dayanan “anahtar kelime” sistemi ile çalışır. Bu nedenle yazarın, makaleyi etiketlerken doğru “anahtarları” temin etmesi temel bir önemi haizdir. Yani başlıktaki terimler, makalenin içeriğinin önemli kısmını, anlaşılabilir ve geri kazanılabilir terimlerde vurgulayan kelimelerle sınırlı kalmalıdır.

Okurlara yardımcı olmak üzere, “süren başlıklar” veya “süren isimler” her sayfanın en üst kısmına basılır. Çoğunlukla, derginin veya kitabın adı soldaki sayfaların en üstünde, makale veya bölüm adı (bu kitapta olduğu gibi) sağdaki sayfaların en üstünde verilir. Yer sınırlı olması nedeniyle, genellikle başlığın kısa bir şekline ihtiyaç vardır. (En fazla karakter sayısı, dergilerin muhtemelen “Yazarlara Direktifler” kısmında verilir). Metnin başlık sayfasına uygun bir “süren başlık” önermek akıllıca olur.

KISALTMALAR VE JARGON

Başlıkların; kısaltmalar, kimyasal formüller, patentli (genel olmaktan ziyade) isimler, jargon ve benzerlerini hemen hemen asla içermemesi gerekir. Başlığı oluştururken yazar şunu sormalıdır. “Dizinde böyle bir bilgiye nasıl bakardım?” Eğer makale hidroklorik asitin bir etkisiyle ilgili ise, başlık “hidroklorik asit” kelimelerini mi, yoksa hemen tanınabilen ve çok daha kısa “HCl” mi içermelidir. Zannedirim cevap çok açık. Çoğumuz dizinde “hc” ye değil “hi” ye bakardık. Daha da ötesi, eğer bazı yazarlar HCl (dergi editörlerinin izniyle) bazıları ise hidroklorik asit kullandıysa; bibliyografik servisler ilâve kaynakların kısaltılmış bir isimle listelendiğine dikkat etmeden, yayımlanmış yazıların sadece bir kısmını bulabilirlerdi. Aslında, daha büyük ikincil servisler; “deoxyribonucleic acid”, DNA ve hatta ADN (*acide deoxyribonucleique*) gibi isimleri biraraya getirmeye olanak veren bilgisayar programlarına sahiptirler. Yine de şimdiye kadar yazarlar (ve editörler) için en iyi kural, başlıklarda kısaltmalardan kaçınmaktır. Ve aynı kural; patentli isimler, jargon, olağandışı ve eski terimlere de uygulanmalıdır.

SERİ BAŞLIKLAR

Konuştuğum birçok editör, ana başlık-alt başlık düzenine ve askıda kalan başlıklara karşıdır. Ana başlık- alt başlık (seriler), yıllar önce oldukça olağandı. (Örnek: “Studies on Bacteria. IV. Cell Wall of *Staphylococcus aureus*”.) Bugün birçok editör; her yayımlanan makalenin “kendi içinde bütün ve bağımsız bir çalışmanın sonuçlarını sunması gerektiği, numaralı seri makalelere izin verilmeyeceği” konusunun (“Yazarlara Direktifler”, *Journal of Bacteriology*) özellikle okurlar için önemli olduğuna inanır. Seri makalelerin geçmişte, her makaleyle sadece ufak ufak kısımlar vererek birbiriyle çok yakından ilgili olma eğilimi vardı. Böylece okuyucu, bütün seri art arda okunmadıkça çok büyük ölçüde eksiklerle bırakılırdı. Ayrıca seri sistemi, programlama ve gecikmeler nedeniyle editörler için can sıkıcıydı. (IV no.’lu kabul edilip, III. no’lu reddedilir veya değerlendirmede takılırsa ne olacak?) Diğer karşı çıkışlar; seri başlıkların hemen daima önemli ölçüde tekrarlı olduğu, ilk kısmın (romen rakamından önceki) faydasız olacak kadar genel olduğu ve ikincil servisler bir KWIC dizini çevirdiğinde, böyle çift başlıkları yeniden kurmanın imkânsızlığından, sonuçların çoğunlukla anlaşılmasız olduğudur (“Soru” olarak kelimelendirilen makale başlıkları da anlamsızdır ve bana göre soru türü başlıklar kullanılmamalıdır).

Askıda başlıklar (seri başlıklar gibi fakat romen rakamı yerine “iki nokta üst üste”), KWIC dizininden sonuçlanan acayıplıklar hariç, yukarıda bahsedilen bazı problemlerden kaçınmayı sağladığı için çok daha iyidir. Maalesef önde gelen bir bilimsel dergi, *Science*, muhtemelen başlığın en etkin kelimelerini öne çıkarmak önemli olduğu için askıda başlıkların savunucusudur. (Örnek: “The Fragile X Site in Somatic Cell Hybrids: An Approach for Moleculer Cloning of Fragile Sites”-*Science* 237:420,1987). Arada bir, askıda başlıklar okuyucuya yardımcı olabilir. Fakat bana göre, öğretici görünümündedirler; önemli olandan ziyade geneli vurgularlar, noktalama işaretleri gerektirirler, dizinleri karıştırırlar ve genellikle etiket biçimindeki düz başlıktan daha yetersizdirler.

Yine de düz başlıkların kullanımı, uygun kelime dizilimine veya başlıkta her kelimenin uygun formuna olan gereksinimi azaltamaz. Örneğin, “New Color Standard for Biology” adlı bir başlık, bitki ve hayvan numunelerini tanımlamada kullanılan renk standartlarının oluşturulmasını gösterir gibi görünüyor. Oysaki, “New Color Standard for Biologists” (*Bio Science* 27:762, 1977) başlığında yeni standart; biyologların doğal ilişkisini sınıflandırmada, yeşil biyologları mavilerinden ayırmaya izin vererek yararlı olabilir.